

УДК 376.(3)
МРНТИ: 14.29.29

С.С. Жакипбекова¹, А.Т. Ақтанбергенова²

¹Ғылыми жетекшісі: phd, аға оқытушы, Ошибка! Источник ссылки не найден. ☒

Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті

²7М01902 – Арнайы педагогика, логопедия мамандығының 2 курс магистранты,
Қазақстан, Алматы қ. А. Aktanbergenova@mail.ru

СӨЙЛЕУ ТІЛІ ДАМЫМАҒАН (ІІІ ДЕНГЕЙ) МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ (5-6 ЖАС) БАЛАЛАРДЫҢ БАЙЛАНЫСТЫРЫП СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУДА АНИМАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ

Аңдатпа

Дұрыс және сауатты сөйлеуді қалыптастыру мектеп жасына дейінгі баланың дамуының барлық кезеңдерінде басым бағыт болып табылады. Сөйлеуді меңгеру деңгейі мектеп кезеңінде сәтті оқудың негізі болып табылады, өйткені одан әрі оқыту осы дағдыларға негізделген. Баланың мектепте оқуы барысында оның сөйлеуіне қойылатын талаптар барған сайын артып келеді. Сөйлеу кемшіліктерінің болуы психологиялық проблемалардың пайда болуына ықпал етеді: бала өзінің жетіспеушілігін бастан кешіреді, қорқады, ұяшақ болады, аз сөйлеседі. Сөйлеу функциясы-адамның маңызды психикалық функцияларының бірі. Сөйлеуді дамыту процесінде танымдық іс-әрекеттің жоғары формалары, тұжырымдамалық ойлау қабілеті қалыптасады. Сөздің мағынасы қазірдің өзінде жалпылау болып табылады және осыған байланысты сөйлеу бірлігін ғана емес, сонымен бірге ойлау бірлігін де білдіреді. Мектепке дейінгі балалық шақта сөйлеудің уақтылы және толыққанды қалыптасуы – баланың қалыпты дамуының және болашақта оның мектепте сәтті оқуының негізгі шарттарының бірі. Баланың сөйлеуін дамыту кезіндегі кез-келген кідіріс және кез-келген бұзушылық оның мінез-құлқына, сондай-ақ оның әртүрлі формаларындағы қызметіне әсер етеді.

Түйін сөздер: байланыстырып сөйлеу, анимациялық әдістер, сюжеттік суреттер, мектеп жасына дейінгі бала, сөйлеу тілі дамымаған балалар, әңгіме құрастыру.

Жакипбекова С.С.¹, Ақтанбергенова А.Т.²

научный руководитель, phd, старший преподаватель, sauleskorpion@mail.ru¹

Казахский национальный педагогический университет имени Абая,

²магистрант 2 курса специальности 7М01901-Специальная педагогика, логопедия,

Казахстан, г. Алматы, a.aktanbergenova@mail.ru

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АНИМАЦИОННЫХ ПРИЕМОВ В РАЗВИТИИ СВЯЗНОЙ РЕЧИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА (5-6 ЛЕТ) С НЕДОРАЗВИТИЕМ РЕЧИ (ІІІ УРОВЕНЬ)

Аннотация

Формирование правильной и грамотной речи является приоритетным направлением на всех этапах развития дошкольника. Уровень владения речью является основой успешного обучения на школьном этапе, так как на этих навыках базируется дальнейшее обучение. В процессе обучения ребенка в школе требования к его речи становятся все более высокими. Наличие речевых недостатков способствует возникновению психологических проблем: ребенок испытывает собственные недостатки, боится, стесняется, мало общается. Речевая функция-одна из важнейших психических функций человека. В процессе развития речи формируются высшие формы познавательной деятельности, умение концептуально мыслить. Значение слова уже является обобщением и в связи с этим подразумевает не только единство речи, но и единство мышления. Своевременное и полноценное

формирование речи в дошкольном детстве – одно из основных условий нормального развития ребенка и его успешного обучения в школе в будущем. Любая задержка и любое нарушение в развитии речи ребенка влияет на его поведение, а также на его деятельность в различных формах.

Ключевые слова: связная речь, анимационные приемы, сюжетные картинки, дошкольник, дети с недоразвитием речи, составление рассказа.

S.S.Zhakupbekova¹, A.T.Aktanbergenova²

*scientific supervisor, phd, senior lecturer, sauleskorpion@mail.ru*¹
Kazakh National Pedagogical University named after Abai, 2nd year master's student of specialty
7M01901-Special pedagogy, speech therapy, A.Aktanbergenovs@mail.ru
Kazakhstan, Almaty

THE USE OF ANIMATION METHODS IN THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATION SPEECH OF CHILDREN OF PRESCHOOL AGE (5-6 YEARS) WITH SPEECH UNDERDEVELOPMENT (LEVEL III)

Abstract

The formation of correct and competent speech is a priority at all stages of preschool child development. The level of speech proficiency is the basis for successful learning at the school stage, since further education is based on these skills. In the process of teaching a child at school, the requirements for his speech are becoming increasingly high. The presence of speech deficiencies contributes to the emergence of psychological problems: the child experiences his own shortcomings, is afraid, shy, does not communicate much. Speech function is one of the most important mental functions of a person. In the process of speech development, higher forms of cognitive activity, the ability to think conceptually are formed. The meaning of the word is already a generalization and therefore implies not only the unity of speech, but also the unity of thinking. Timely and full-fledged speech formation in preschool childhood is one of the main conditions for the normal development of a child and his successful schooling in the future. Any delay and any violation in the development of a child's speech affects his behavior, as well as his activities in various forms.

Keywords: coherent speech, animation techniques, plot pictures, preschooler, children with speech underdevelopment, making up a story.

Сөйлеу – бұл қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар ойлау, шығармашылық құралы, есте сақтау, ақпарат және т.б. басқаша айтқанда, сөйлеу - бұл полиморфты (әр түрлі) әрекет. Балалар ана тілін сөйлеу әрекеті, сөйлеуді қабылдау және сөйлеу арқылы меңгереді. Сондықтан балалардың үйлесімді сөйлеу әрекетін дамытуға, қарым-қатынас жасауға, өз ойларын білдіруге жағдай жасау өте маңызды [10].

5-6 жас – Бұл баланың кейінгі дамуы үшін бірқатар маңызды ми жүйелерінің жетілуіне, сондай-ақ ішкі және функционалды өзгерістерге байланысты маңызды. Бұл жоғары кезең оқуға сезімталдық және оқу іс-әрекетіне енгізуге дайын болмау баланың дамуындағы сәйкессіздіктерге әкелуі мүмкін. Ол қойылған міндеттерді шеше алады, бірақ сонымен бірге үлкен психикалық жүктемелерді бастан кешіреді [1]. Уақытша "шегіну" (тоқырау немесе тіпті регрессия) жағдайы қорғаныс сипатында болуы мүмкін. Егер сіз осындай "шегінулердің" себептерін уақытында байқамасаңыз және білікті маман көмегіне жүгінбесеңіз, онда бұл баланың эмоционалды-тұлғалық саласындағы оқу жетістіктері мен проблемаларының төмендеуіне әкелетіні түсінікті.

Балалардың үйлесімді сөйлеуін қалыптастыру үшін тиімді түзету және логопедиялық жұмыс жүргізу үшін баланың сөйлеу диагностикасын дұрыс жүргізу қажет.

Жалпы сөйлеу дамымаған мектеп жасына дейінгі балалардың үйлесімді сөйлеу деңгейі мен ерекшеліктерін анықтаудың әртүрлі әдістері бар. Балалардың байланыстырып сөйлеуін Л.Е. Ефименко, Е.Б. Струнина, Т.А. Ткаченко, т.б. Филичева, Е.М. Мастюкова, Н.С. Жукова, В.П. Глухов, О.Б. Иншакова және басқалар зерттеді [2].

Әр түрлі авторлардың әдістері ұқсас құрылымға ие, оған мыналар кіреді өзіңе:
- мәтінді қайталау (таныс ертегі немесе қысқа әңгіме; бейтаныс ертегі);

- әңгіме құрастыру (сюжеттік суреттер сериясы бойынша, әңгіме тізбегінде алдын-ала орналасуы бар; сюжеттік сурет бойынша; жеке тәжірибе негізінде) [3].

Анимациялық әдістер арқылы түзету - өте көп педагогикалық мүмкіндіктерге ие, бұл баланың дамуының әмбебап көп қырлы тәсілі, оның ішінде сөйлеу дамуын жүзеге асыру: мәтіндерді есту арқылы түсіну, сөздікті байыту, әсіресе бүгінгі күні техникалық құралдар қол жетімді және үнемі дамып келе жатқан кезде. Сондықтан анимациялық әдістерді, ақпараттық технологияларды қолдана отырып, балаларды оқыту, тәрбиелеу және дамытудың маңызды құралы ретінде қарастыруға болады. Анимациялық әдістерді қолданудың мақсаты - жалпы сөйлеу қабілеті дамымаған мектеп жасына дейінгі балаларда үйлесімді бейне қалыптастыру. Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттерді іске асыру қажет:

1) 5-6 жас аралығындағы балаларда олардың сөйлеу қарым-қатынасына қатысты біртұтас бейне қалыптастыру үшін анимациялық әдістерді таңдау;

2) анимациялық әдістерді пайдалана отырып, жұмыс кезеңдерін әзірлеу [4].

Байланыстырып сөйлеуді зерттеу кезінде әр түрлі тапсырмаларды қолдану ұсынылады, мысалы: 1-ші адамнан айту; белгілі бір сөздерге эпитеттерді таңдау; орындалатын әрекеттердің уақытын өзгерте отырып, мәтінді қайталау; сын есімдердің салыстырмалы дәрежесін қалыптастыру; кішірейту формасын қалыптастыру және т.б. СТЖД-мен 5-6 жас аралығындағы балаларда байланыстырып сөйлеудің даму деңгейін зерттеуді ұйымдастыру.

Эксперименттің анықтаушы кезеңінің мақсаты III деңгейдегі СТЖД бар 5-6 жастағы балаларда үйлесімді сөйлеудің қалыптасу деңгейін анықтау болды. Эксперименттің міндеттері:

1. СЖД бар 5-6 жастағы балалардың үйлесімді сөйлеу күйін диагностикалаудың ең оңтайлы әдісін тандаңыз;

2. Эксперименттік топ құру;

3. Балалардың сөйлеу қабілеттерін әр түрлі сөйлеу формаларында бағалау;

4. Алынған сандық және сапалық талдауды жүргізу

Нәтижелер [6].

Балалардың байланыстырып сөйлеуін кешенді зерттеуге мына тапсырмалармен жүзеге асыруға болады:

- Л.С. Цветкованың терминологиясы бойынша "әрекет суреттері" жеке ситуациялық суреттері бойынша сөйлемдер құрастыру [7];

- байланысты үш сурет бойынша сөйлемдер құрастыру

- мәтінді қайталау (таныс ертегі немесе қысқа әңгіме);

- суреттен немесе сюжеттік суреттер сериясынан әңгіме құрастыру;

- сипаттамалық әңгіме құрастыру.

1-тапсырма. Жеке ситуациялық суреттер бойынша сөйлемдер құрастыру. Мақсаты: баланың фраза деңгейінде толық мәлімдеме жасау қабілетін анықтау (суретте көрсетілген әрекет бойынша).

Орындау әдісі: балаға шамамен келесі мазмұндағы бірнеше (3-4) суреттер ұсынылады (1-қосымша):

1. "Бала Гүлдерді суарады".

2. "Қыз көбелекті ұстап алады".

3. "Бала балық аулайды".

4. "Қыз шанамен сырғанады".

Әр суретті көрсеткен кезде балаға сұрақ қойылады

- Нұсқаулық: "айтшы, мұнда не салынған?"

Нәтижесінде баланың қарым-қатынастарды өз бетінше орнатуға және оларды құрылымға сәйкес фраза түрінде беруге қабілетті екендігі анықталады. Фразалық мәтін болмаған кезде суреттелген әрекетті тікелей көрсететін екінші көмекші сұрақ қойылады ("ұл / қыз не істейді?"). Нәтижелерді талдау кезінде құрастырылған сөз тіркестерінің ерекшеліктері (семантикалық сәйкестік, грамматикалық дұрыстық, үзілістердің болуы, байқалған аграмматизмнің сипаты және т.б.) атап өтіледі [8].

2-тапсырма. Үш сурет бойынша ұсыныс жасау (мысалы, "қыз", "себет", "орман").

Мақсаты: балалардың объектілер арасында логикалық - іс-әрекеттік қатынастар орнату қабілеттерін анықтау, оларды толық байланыстырып сөйлеу түрінде жеткізу.

Орындау әдісі: балаға суреттерді атауға, содан кейін барлық үш тақырып туралы сөйлем құруға шақырылады. Тапсырманы жеңілдету үшін "қыз не істеді?".

Баланың алдында міндет тұр: әр суреттің мағынасына және мұғалімнің сұрағына сүйене отырып, мүмкін әрекетті белгілеп, оны сөйлеуде толық фраза түрінде көрсету. Егер бала тек бір немесе екі суретті ескере отырып сөйлем жасаса (мысалы, "қыз орманда жүрді"), тапсырма өткізіп алған суретті көрсете отырып қайталады. Нәтижелерді бағалау кезінде ұсынылған тапсырмаға сәйкес келетін фразаның болуы ескеріледі; осы фразаның ерекшеліктері (толықтығы, құрылымы, аграмматизмдер және т.б.)

3-тапсырма. Сюжеттік суреттер сериясы бойынша әңгіме құрастыру. Мақсаты: эпизодтардың дәйекті фрагменттерінің көрнекі мазмұны негізінде балалардың үйлесімді сюжеттік әңгіме құра алу мүмкіндігін анықтау [9].

Орындау әдісі: суреттер баланың алдына қажетті ретпен орналастырылады және оларды мұқият қарастыруға мүмкіндік береді. Сюжетті құрастырудан бұрын әр суреттің тақырыптық мазмұнын талдау, суреттелген ортаның жеке бөлшектерінің мағынасын түсіндіре отырып (мысалы, "қуыс", "тазарту", "аю мен қоян", "шалшық" және т.б.). Қиындықтар туындаған кезде, жетекші сұрақтардан басқа, тиісті суретке немесе нақты бөлшекке ым-ишара қолданылады.

Қорытынды. Байланыстырып сөйлеуді қалыптастыру баланың толық сөйлеу дамуының маңызды шарты болып табылады. Сөйлеу жүйесінің фонетикалық-фонематикалық және лексикалық-грамматикалық компоненттерінің бұзылуы, қалыпты есту және сақталған интеллект сөйлеудің жалпы дамымауымен сипатталады. Сөйлеудің жалпы дамымауының үшінші деңгейі келесідей: бала фразалық сөйлеуді қолданады, күнделікті өмірде үнемі кездесетін заттарды, әрекеттерді, заттардың белгілерін атайды, ол отбасы туралы айтып, суретке бірнеше сөйлем құра алады, сонымен қатар сөйлеу жүйесінің барлық аспектілерінің кемшіліктері бар.

Сөйлеу бұзылыстары мен психикалық дамудың басқа аспектілері арасындағы байланыс ойлаудың ерекше ерекшеліктерін анықтайды. Жалпы алғанда, олардың жасына қол жетімді ақыл-ой операцияларын игерудің толық алғышарттары бар балалар ауызша-логикалық ойлауды дамытуда артта қалады, арнайы оқытусыз талдау мен синтезді, салыстыруды және жалпылауды әрең меңгереді.

Сөйлеу қабілеті бұзылған балаға қарым-қатынас жасау қиын, құрдастарымен ол өзін-өзі ұстай алады, ұялшақ, өзіне онша сенімді емес. Бұл психологиялық сипаттағы белгілі бір проблемаларды тудырады. Сөйлеу бұзылыстары баланың мұғаліммен қарым-қатынас процесін қиындатады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Глухов, В.П. *Формирование связной речи детей дошкольного возраста с общим недоразвитием речи.* - 2-е изд., испр. и доп. - М.: АРКТИ, 2004. - 168 с. - (Библиотека практикующего логопеда)
2. Ефименкова, Л.Н. *Формирование речи у дошкольников: (Дети с общим недоразвитием речи).* Кн. для логопеда. - 2-е изд., перераб. - М.: Просвещение, 1985. - 112 с. [Электронный ресурс: <http://www.twirpx.com/file/180191/>]. - (Дата обращения: 27.11.2016).
3. Жукова, Н.С. *Преодоление недоразвития речи у детей: Учеб.-метод.пособие.* - М.: Соц.-полит, журн., 1994. - 96 с.
4. Жукова, Н.С. *Отклонения в развитии детской речи / Н.С. Жукова.* - Екатеринбург: Литур, 2008. - 316 с.
5. Мецзякова, Л.В. *Формирование лексико – грамматических средств языка у детей дошкольного возраста с ОНР / Л.В. Мецзякова // Логопед.* - 2004. - №6
6. Ницева, Н.В. *Примерная адаптированная основная образовательная программа для детей с тяжелыми нарушениями речи (общим недоразвитием речи) с 3 до 7 лет. [Электронный ресурс] / Электронная библиотека. - URL: <https://docviewer.yandex.ru/view/0/>*
7. Сазонова, С. Н. *Развитие речи дошкольников с общим недоразвитием речи / С.Н. Сазонова.* - М.: Академия, 2007. - 144 с.